

ADRIAAN DE HERDER DOOR DR. W. P. C. KNUTTEL.

De tweede helft der zeventiende eeuw is rijk geweest aan eigenaardige persoonlijkheden op kerkelijk gebied. Men was in het tijdvak der „Reformateurs”, droomers en dweepers, die in menig opzicht van het gewone pad afdwaalden. Vooral Amsterdam, de Eleutheropolis, oefende grooten invloed op deze radicalen uit. Doch niet Amsterdam alleen. Nemen wij als voorbeeld het jaar 1674. Zoowel in de notulen van den kerkeraad te Rotterdam als in die van de classis van Schieland vindt men in dit jaar herhaaldelijk geklaagd over Koelman, Van Someren en De Herder. De eerste, Jacobus Koelman, de afgezette predikant van Sluis, de bestrijder der formulieren en feestdagen, is bekend genoeg. Van de twee overigen kan niet hetzelfde gezegd worden. Everard van Someren, de chiliast, was schoolmeester en proponent te Rotterdam. Op 28 Januari 1674 heeft hij daar een preek gehouden over de vijfde monarchie of het rijk der heiligen, die groote onrust verwekte en hem in strijd met den kerkeraad bracht¹⁾. Daar heeft hij excuus moeten vragen, al werd zijn proces ook nog een tijd lang voortgezet, tot wij eindelijk vernemen, dat hij zich bij het „Volck van den Standaert” gevoegd had, dat wil zeggen, dat hij zich aangesloten had bij Johannes Rothe, den mystieken dweeper en half krankzinnigen profeet, die te Amsterdam den Standaard des Heeren opgericht had, waarom de geloovigen zich moesten scharen om te trekken naar het Noorden tot stichting van de vijfde monarchie.

Nog minder is er bekend van Adriaan de Herder, die gedurende eenige jaren predikant te Bleiswijk geweest is. Wel wordt zijn naam een enkele maal genoemd in de werken van IJpey en Dermout, W. à Brakel, Jac. Koelman, J. R. Callenbach, maar heel veel verder brengt ons dat niet. Ambachtsheeren van Bleiswijk waren de burgemeesters van Rotterdam, wat de plaatsing van dit opstel in het Rotterdamsche Jaarboekje wettigt.

Van De Herders lotgevallen weten wij maar zeer weinig. Hij was geboren te Rotterdam²⁾ en werd 29 September 1659 inge-

1) Zie het begin van mijn opstel over Johannes Rothe in den *Nederl. Spectator*, 1895, blz. 150.

2) Waarschijnlijk gedoopt 9 Januari 1639 als: Aryen, zoon van Dirk Jacobse en Maertje Ariens.

schreven als student in de theologie te Leiden. In 1662 werd hij proponent en nog in hetzelfde jaar predikant te Bleiswijk ¹⁾. In de eerstvolgende jaren vinden wij hem, hetzij als lid der Zuid-Hollandsche synode, hetzij als praeses of scriba der classis van Schiedam, als visitator enz., kortom destijds onderscheidde hij zich niet van de meeste predikanten van dien tijd. Maar in 1666 was Jean de Labadie predikant te Middelburg geworden en naar het schijnt is De Herder weldra onder zijn invloed gekomen. Daarvoor pleitten zijn ijveren voor reformatie, zijn aandringen op heiliger leven enz. Nog gingen eenige jaren voorbij zonder dat er iets bijzonders gebeurde, totdat in 1670 de bom sprong en er in de gemeente groote onrust en oneenigheid ontstond.

In de classicale vergadering van 8 Juli 1670 gaf De Herder te kennen, dat voor eenigen tijd een kind ten Doop aangeboden was, tegen welks Doop hij ernstige bezwaren had. Niet alleen waren de ouders ongehuwd, maar daarenboven behoorden zij niet tot de personen, van wie men zonder bezwaar de kinderen doopen kon. De ouders, of althans een van de twee, moest behooren tot de wedergeborenen of de ware geloovigen. Nu was van het bewuste ouderpaar de man niet alleen Katholiek en uit Dordrecht gebannen, maar de vrouw zonder eenige kennis van de religie. De Herder vroeg of het kind gedoopt worden moest. Blijkbaar zat de classis met de vraag eenigszins verlegen. Dat zou men uit het antwoord der classis opmaken. Dit luidde, dat De Herder moest trachten de vrouw tot berouw over hare zonden te brengen, de orde in de kerk gebruikelijk volgen en toezien, dat het kind door goede getuigen ten Doop aangeboden werd. Veel gaf dit antwoord niet. Blijkbaar had de geschiedenis van den Doop van dit kind reeds ergernis gegeven, want in de buitengewone vergadering der classis van 25 Augustus deelde de kerkeraad mede over eenige opvattingen van De Herder zich bezwaard te gevoelen. Die bezwaren betroffen het doopen van kinderen, het houden van het Avondmaal — ook hier wenschte De Herder, dat alleen ware geloovigen toegelaten zouden worden — het gezag der kerkeraden en de uitlegging van eenige teksten. Tevens werd geklaagd, dat het in de gemeente onrust verwekt had, dat som-

1) 26 Oct. 1662 komt hij te Rotterdam als getuige voor bij den doop van Dirk, zoon van Jacob de Herder. 29 Oct. 1662 trouwt hij te Schiedam met Adriana van der Lee, jongedochter wonende in de Lombardstraat te Rotterdam.

migen hunne kinderen in andere dorpen lieten doopen. De Herder zelf kwam nu met het verzoek om met gecommitteerden ten overstaan van vier ouderlingen van Rotterdam te disputeeren en te onderhandelen. De classis schrok van dit voorstel. Om alle misverstand te voorkomen besloot men, dat De Herder zelf zijn stellingen op papier brengen zou. De predikanten Ursinus, Heynsius, Stratenus en Texelius zouden dan met den praeses Schagen en den scriba Ridderus in een particuliere bijeenkomst met den kerkeraad trachten de zaak tot een bevredigend einde te brengen.

Geruimen tijd is er nog onderhandeld, zonder dat men echter veel verder kwam. Meer dan eens is aan De Herder gevraagd of hij bereid was, om volgens de in de kerk gebruikelijke orde den Doop te bedienen. Hij excuseerde zich dan door te zeggen, dat hij in zijn gemoed nog niet veranderd was. Over en weer kwam het tot allerlei verwijten. Had De Herder bijvoorbeeld zich verdedigd, dat hij niet afweek van de orde der kerk „maer wel van de vervalte practijcke”, de praeses der classis verweet aan De Herder, dat hij niet alleen afgeweken was van de oudste en beste orde van kerken en synoden, maar ook van het „eenparigh gevoelen der orthodoxe leeraeren”. Ook aan strikvrage heeft het bij den loop der onderhandelingen niet ontbroken. Zoo werd aan De Herder gevraagd, wie hij voor wedergeboren hield, of hij bijvoorbeeld daartoe de leden van den tegenwoordigen kerkeraad rekende en of hij de kinderen van die kerkeraadsleden zou willen doopen. Hij weigerde hierop te antwoorden, noemde het een „injurieuse” vraag en gaf alleen te kennen, dat hij alleen voor wedergeboren hield zulke personen, „waervan hij met een morele zekerheyt conde oordeelen dat sodanige waeren”.

De Herder verzocht, dat men althans voorloopig de zaak in denzelfden toestand laten zou en niet aan een ander het doopen opdragen; dat zou niet stichtelijk zijn en daartegen zou hij zich moeten verzetten. Hij heeft ook uitvoerig uiteengezet, waarom hij de kinderen niet doopen kon, maar de classis was van meening, dat hij heel niet bewezen had, wat hij bewijzen wilde en wat zijn afwijken van de aangenomen kerkorde rechtvaardigen kon.

De Herder beloofde nu in de classicale vergadering van 8 September nadere bewijzen voor zijne meening te zullen geven. Werkelijk leverde hij in die classicale vergadering een „corte verklaringhe” in, een vrij uitvoerig stuk, waarin vooral over het

vraagstuk van den Doop gehandeld werd en waarin verder allerlei beschouwingen voorkomen over geloovig en ongeloovig, wedergeboren, rein, onrein, enz. enz. De classis bleef het antwoord op dit stuk niet schuldig, totdat Ds. Ridderus aanbood schriftelijk met De Herder te onderhandelen, wat de classis aannam. Tevens werd door dit kerkelijk college aan De Herder aangezegd dat hij, zoolang de zaak hangende was, zijn particulier gevoelen niet op den preekstoel brengen mocht. Daar het Avondmaal aanstaande was, vroeg de kerkeraad, dat dit op de gewone wijze plaats zou hebben. Ook werd gevraagd, hoe het nu stond met het doopen van kinderen. Het bleek dat er op het oogenblik één kind was, dat De Herder weigerde te doopen. Hij gaf zijn voornemen te kennen om bij de ouders te komen om hen te onderwijzen en dan den volgenden Zondag het kind te doopen. In deze vergadering heeft toen de classis aan De Herder het verzoek van den kerkeraad en den last om het Avondmaal op de gewone wijze te bedienen bekend gemaakt. De Herder vroeg een paar weken uitstel, wat geweigerd werd.

De toon wordt scherper. Aan De Herder werd aangezegd, dat hij in zake Doop en Avondmaal niets zonder medewerking van den kerkeraad doen mocht; het bewuste kind zou hij den eerstvolgenden Zondag doopen moeten. Hij maakte bezwaar. De classis nam nu het besluit, dat zoo De Herder den volgenden Zondag niet wilde doopen, de classis dan een ander stellen zou. De Herder antwoordde, dat de classis doen moest wat zij voor den Hemel verantwoorden kon.

In de gewone classicale vergadering van 23 September 1670 werd de kerkeraad binnen geroepen en maakte deze bekend, dat het bewuste kind niet gedoopt was en dat De Herder geen afkondiging van het Avondmaal gedaan, niet over zijne bijzondere opvattingen gepreekt, maar medegedeeld had, dat hij van plan was bij zijne opvatting der Sacramenten te blijven. Zelf deelde hij mede, dat hij de ouders van het te doopen kind onderzocht had, maar geen van beide gevonden in zulk een staat, dat het doopen gerechtvaardigd zijn zou. Hij hield daarna een lang betoog over den bedorven staat der kerk in het algemeen, „taxerende ook in het bysonder het ergerlick leven van veel predicanten, van hare vrouwen, huyshoudingh, klederen etc., de slappigheyt van de classicale ende synodale regeeringh etc.” Verder deelde De Her-

der mede, dat hij het Avondmaal niet zou bedienen voor te hebben onderzocht, wie het waard waren en dat hij ook niet begreep, hoe de classis het recht zou hebben, om, terwijl hij predikant te Bleiswijk was, daar door een ander de Sacramenten te doen bedienen. Naar zijn oordeel gevraagd verklaarde de kerkeraad het af te keuren, dat het kind niet gedoopt was. Maar er waren in de gemeente ook niet zoo velen, die aan de zijde van De Herder stonden; wel was er in de gemeente groote droefheid over het gebeurde, maar het was overdreven, dat er geklaagd werd over zoo'n groot gebrek aan „kennisse” als voorgegeven werd.

De Herder heeft toen enkele conferenties met Ds. Ridderus gehad zonder dat er evenwel veel mede bereikt werd. In de classis werd afgekeurd, dat hij zoo'n lang betoog over de gebreken der predikanten gehouden had; men wist wel, dat er heel wat afkeuringswaardigs in de kerk was, maar men was nog bezig met de reformatie. Herhaaldelijk had De Herder het houden van het Avondmaal uitgesteld. Derhalve moest de classis orde stellen op het bedienen der Sacramenten. Daarom zou iederen Zondag een predikant der classis te Bleiswijk aanwezig zijn om den Doop en zoo noodig het Avondmaal te bedienen. Voor de eerste maal zouden er twee aanwezig zijn, die tevens den toestand der kerk inspecteeren zouden. Op den eerstvolgenden Zondag zouden als leden der classis tegenwoordig zijn de predikanten Meysterus en Ursinus. De Herder protesteerde; hij beweerde dat hem onrecht geschiedde; hij zou zich met alle kracht tegen het besluit der classis verzetten.

Op 2 October 1670 werd nu een buitengewone vergadering der classis gehouden. Meysterus en Ursinus brachten verslag uit van hun bezoek aan Bleiswijk. Dadelijk na hun komst had de kerkeraad gevraagd de kinderen, die ten Doop aangeboden zouden worden, te doopen, maar De Herder had dit geweigerd, ofschoon de ouders brave lieden en de grootouders lidmaten der gemeente geweest waren. De gedeputeerden hebben toen een preek van De Herder gehoord en gingen met den kerkeraad in consistorie, waar zij aan den predikant mededeelden, dat verschillende kinderen ten Doop aangeboden zouden worden. De Herder sloeg dit doopen „plat” af en verklaarde tevens met de gedeputeerden en den kerkeraad niet te doen te willen hebben. Hij weigerde het formulier van den Doop te lezen. Dit neemt niet

weg, dat de gedeputeerden nog denzelfden dag den Doop na het uitspreken van den zegen bediend hebben. Merkwaaardig is dat nog dienzelfden 2^{den} October door de classis aan De Herder verboden werd voorloopig te Bleiswijk te prediken, maar dat van dit verbod in de classicale notulen van 2 October heel niet gerept wordt. Dit blijkt eerst uit het vervolg van hetgeen met De Herder voorgevallen is. In een brief, gedagteekend 3 October 1670 van de leden der classis Ursinus, predikant te Rotterdam, Meysterus, predikant te Schiedam en De Bucq, predikant te Capelle aan De Herder wordt aan dezen medegedeeld, welk besluit te zijnen opzichte door de classis genomen is, n.l., „wat resolutie UE. aangaande is genomen, namentlijk dat UE. zult supersederen van het prediken in UE. gemeente op Sondag toekomende tot Bleiswijk”¹⁾.

Door dezen brief wordt eerst goed begrijpelijk, wat wij lezen in de classicale acten van 6 October 1670 nl. dat de gecommitteerden tot de zaak van Bleiswijk „uijt de classicale acten daervan sijnde een extract hebben gemaect, en aen De Herder affgesonden een brief, behelsende den inhoud van de laetst genomen classicale resolutie; dat sij voorts des Saturdaghs daeraen waren gekomen binnen Bleiswijk, doch op dien dagh Do. de Herder niet hadden thuijs gevonden, maer des Sondaghs voor de middagh aen syn E. de ordre des Classis mondelingh hadden bekend gemaect. Waerop De Herder heeft verklaert, dat hij die ordre wel soude pareren, ende van den predickstoel afblijven, doch niet om des Classis wil off haer ordre . . . maer om niet te vallen in de handen van de magistraet ende opdat die hem niet souden houden voor een publicq perturbateur van de kerck”.

Inmiddels had De Herder na het gebeurde op Zondag 2 October 1670 dadelijk opgesteld een „Protestatie nopende het nodige werk van de verplichte reformatie van de Gereformeerde kerken door het wel ende geestelijk bedienen van den Doop ende Avondmael in de kerke van Bleiswijk aengevangen van D. Adrianus de Herder, predikant aldaer.” Dit uitvoerige protest brengt ons niet veel verder; het is het gewone doorslaan over Doop en Avondmaal en het ontbreken van de ware geloovigen.

Het gebeurde in de classis van 2 October heeft wat men zou

1) De brief is afgedrukt in De Herder's *Historia Apologetica*, blz. 201.

kunnen noemen de beslissing gebracht. Dit blijkt uit een tweede protest door De Herder ingediend. Want in de classicale vergadering van 6 October werd medegedeeld, dat de classis het antwoord op De Herders „Protestatie” niet schuldig gebleven was, maar een „Acte van apologie off verantwoordinge des classis van Schielant” ¹⁾ het licht had doen zien, zijnde een verslag van hetgeen sedert 8 Juli te Bleiswijk plaats gevonden had.

Nu, 6 October, verscheen De Herder zelf in de classis, gaf reden van zijn afwezigheid in de laatste classicale vergadering en deelde mede een „Tweede Protest door de proceduren der Classis van Schielant vernoodsaecht”. In dit tweede protest wordt een nogal scherpe toon aangeslagen. Daar de classis hem verboden heeft te preeken, daar zij zich het gebruik der Sacramenten aangemaatigd heeft, terwijl hem, De Herder, de gemeente toevertrouwd was, heeft zij hem *actu* gedeporteerd, „mij de dienst des Woorts en der Sacramenten ontnemende”. Hij zal zich dus aan den kerkedienst onttrekken, te meer daar hij een vijand van oproer is. In de vergadering der classis verklaarde hij verblijd te zijn en God te danken, „dat Hij de Classis heeft gelieven te gebruyken tot syne vrijmakinge van den dienst der kercke van Bleiswijk, sijnde door de procedure ende tgewelt der Classis virtualiter en actualiter genoegsaem gedeporteert” enz. In de classicale vergadering betuigde de kerkeraad zyn ongeveinsde liefde voor De Herder, gaf den wensch te kennen, dat hij van zijn dwalingen terugkomen en dan bij de gemeente blijven zou. Bleef hij bij zijn gevoelens, dan zou men hem niet kunnen houden. De classis waarschuwde De Herder zijn gemeente niet te verlaten; hij mocht zijne gaven niet aan de gemeente onttrekken. De classis had niets gedaan om zijn suspensie of deportement te verkrijgen; ook nu wilde zij hem niet ontslaan. De Herder verklaarde bij zijn gevoelens te blijven. Hij nam afscheid van de classis en wilde niet langer als een lid er van beschouwd worden.

In dezen geheelen loop van zaken ligt iets vreemds. Op 2 October werd aan De Herder medegedeeld, dat hij zich voorloopig van preeken had te onthouden en reeds in de notulen van den Rotterdamschen kerkeraad van 8 October staat aangeteekend, „dat D. de Herder syn dienst binnen Bleyswyck had gequit-

1) In de classicale acten opgenomen.

teerd". Neemt men nu in aanmerking, dat De Herder gehuwd was — meer dan eens spreekt hij van zijne vrouw — dan moet men wel tot de conclusie komen, dat de zaak wat heel spoedig tot een beslissing gekomen is. Nog vreemder wordt de zaak, als men uit de acten van denzelfden 6 October verneemt, dat de predikanten Meysterus, Ursinus en Grebber met een ouderling en een diaken van Bleiswijk gecommitteerd werden om aan de ambachtsheeren van Bleiswijk, d. w. z. de burgemeesters van Rotterdam bekend te maken, dat De Herder zijn dienst te Bleiswijk opgezegd en van de classis afscheid genomen had.

Hoe zullen wij nu de groote haast, waarmede hier blijkbaar gehandeld is, verklaren? Wellicht geeft een volzin uit de kerkerads-notulen van 8 October daarop het antwoord. Daarin wordt aan de mededeeling, dat De Herder zijn gemeente verlaten had, toegevoegd de waarschuwing, dat zoo De Herder conventikels ging houden, men daartegen zal voorzien. De houding van de classis van Schieland en van den kerkeraad te Bleiswijk schijnt geheel beheerscht te zijn door vrees voor separatisme en angst voor den invloed van De Labadie, want deze ijverde zeer voor reformatie en hield met zijne volgelingen gaarne conventikels. Al wat met De Herder gebeurd is zou men kunnen kenschetsen als een storm in een glas water, in het aanzijn geroepen door den angst der kerkelijken voor dreigend separatisme.

Ook de houding van De Herder is eigenaardig. Al heel spoedig na 2 October schijnt hij Bleiswijk verlaten te hebben, tenzij hij in zijne vroegere gemeente zelf de verboden bijeenkomsten hield, waarover weldra, bij voorbeeld in de buitengewone vergadering der classis van 20 October, geklaagd werd. In zijn *Redelijke godsdienst*, I, 595, bericht W. à Brakel, dat De Herder in Rotterdam „eene zuivere kerk” opgericht had, welke echter spoedig verliep en J. Koelman in zijn *Historisch Verhael nopen-de der Labadisten Scheuringh* blz. 116, weet er nog bij te vertellen, dat De Herder's kerk te Rotterdam oorspronkelijk uit 28 leden bestond, welk getal al spoedig zeer verminderde.

In de buitengewone classicale vergadering van 20 October werd door gedeputeerden der classis aan burgemeesters van Rotterdam als ambachtsheeren van Bleiswijk kennis gegeven, dat De Herder de gemeente Bleiswijk verlaten had en zij dus vrijheid vroegen om naar een ander vroom predikant uit te zien. Hooren wij nu aan

de eene zijde, dat De Herder zijne gemeente verlaten had, roemt hij zelf in de vrijheid, die hij door het optreden der classis verworven had, ontslagen beschouwde De Herder zich toch nog niet, ja, er is zelfs nog heel wat onderhandeld over zijn weder in dienst treden te Bleiswijk. Wel had de classis besloten, dat, zoolang hij bij zijne procedure bleef, hij niet tot eenig deel van het predikambt kon worden toegelaten, maar in het voorjaar van 1671 zijn de onderhandelingen weder aan den gang.

Vreemd was ook de houding der burgerlijke overheid. De Herder hield conventikels, en in de classicale vergadering van 19 Januari 1671 werd bericht, dat hij zich trachtte te vereenigen met de „independenten” te Rotterdam. Het is niet onwaarschijnlijk, dat wij bij die independenten te denken hebben aan de Kwakers. In elk geval hielden dezen tot 1675 hunne vergaderingen te Rotterdam en dat er tusschen hen en De Herder eenig verband bestaan heeft, leeren de Rotterdamsche kerkeradsnotulen, waar beiden soms in één adem genoemd worden, bij voorbeeld op 25 April 1674: „Men sal vernemen na de vergaderinge van De Herder en van de Quakers op de Blaeck: yder van de leden des kerckeraets werd gelast daer in syn devoir te doen; oock nader informeren van de Socinianen op Quakernaet”, terwijl 24 Mei 1674 opgewekt wordt, „om te waken tegen de quakers en D. de Herder”. Bevreemden kan ons dit niet, daar er ontegenzeggelijk punten van geestverwantschap tusschen De Herder en de Kwakers bestonden. Klaagde men bij burgemeesters van Rotterdam, dan antwoordden dezen ¹⁾ in deze zaak niets te kunnen doen, tenzij de classis zulke informaties wilde geven, waaruit blijken kon, dat de voorwendsels van De Herder valsch waren en dat de classis hem zijn dienst niet ontnomen heeft. Met de regeering zijn de onderhandelingen voortgezet. In de buitengewone classicale vergadering van 16 Februari vroegen de burgemeesters van Rotterdam of het niet mogelijk zijn zou De Herder te Bleiswijk te herstellen. Tot overeenstemming kwam men niet, want de Doop bleef het groote struikelblok.

Toch krijgt men den indruk, dat de burgemeesters van Rotterdam de zaak wel gaarne ten gunste van De Herder beslist wenschten te zien en dat dezen niet voor eenige concessies terug schrik-

1) Classicale vergadering van 19 Januari 1671.

ten. Althans in de buitengewone classicale vergadering van 2 Maart 1671 werden door De Herder drie „geschriften” ingediend. Veel vreemds werd hier door hem ook al beweerd. In het eerste „geschrift” bij voorbeeld ijverde hij, dat de gemeente vrij van alle wetten van classen en synoden zijn zou. Men moest hem vrij laten uit de gemeente te Bleiswijk een nieuwe gemeente te vergaderen en niet noodzaken met iemand het Avondmaal te houden, noch iemands kinderen den Doop te bedienen „dan van nieuws aangenomen ende tot leden der gemeynte vergadert”. Verder „dat in die nieuw vergaderde gemeynte de volcomen maght van de domestycque saecken uyttevoeren sal resideren, so dat de uytvoeringe niet en sal dependeren van den kerkenraed, maer van de dadelycke goetkenninge der gemeynte” enz. enz., al te maal „vreemdigheden”, waarvan het niet te denken was, dat eenig kerkelijk college er genoeg mede nemen zou. In een tweede „geschrift” van 31 Januari 1671 deelt De Herder mede, dat hij geen lust heeft op de oude wijze weer predikant van Bleiswijk te worden. Dezelfde moeilijkheden zouden blijven, zijn gevoelens over Doop en Avondmaal zijn onveranderd.

Tusschen dit tweede geschrift van 31 Januari en het derde van 6 Februari hebben er nu blijkbaar besprekingen tusschen De Herder en burgemeesters van Rotterdam plaats gehad en hebben de laatsten hem tot concessies genoopt. De toon wordt geheel anders. Nu heet het in eens, „dat ick de kerke van Bleiswijck sal aennemen, gelyck die tegenwoordigh is, sonder eenige veranderinge daer in te pretenderen. Dat ick de gemeynte sal bedienen nae den regel van Gods Woord en gewone kerkenordeninge, sullende derhalve in alle saken mij reguleeren nae de pluraliteit van stemmen” enz. enz. Voorloopig was de classis niet gerust gesteld; zij beklagde zich, dat De Herder zoo weinig contentement gegeven had en stelde de zaak uit tot de eerstvolgende classicale vergadering van 7 April 1671. In die vergadering werden nu aan De Herder verschillende vragen gesteld o.a. of zijn gevoelens over den Doop veranderd waren. Merkwaardig is no. 3: „Of hij wel is indachtigh dat hij heeft versocht dat hij voor predikant van Bleiswijck mochte erkent worden! Antwoort ja ende seght dat hij de kercke van Bleiswyck niet kan aensien soodanigh, dat hij daer gelyck als sij jegenwoordigh is, het Avontmael met haar niet soude kunnen houden”. Op de vraag of hij uit zich zelf ver-

anderd was „ofte tot complacentie van de regeeringhe”, heette het nu weer, dat hij in het geheel niet veranderd was. Daarover was zelfs de classis verbaasd, die meende, dat hij reeds bezig was terug te trekken. Op zijn pertinente ontkenning besloot de classis nu eenvoudig bij hare vroegere conclusie te blijven.

Daarmede was de zaak echter afgehandeld en in de buitengewone classis van 12 Mei 1671 werd medegedeeld, dat de predikant Engelbertus Temming, predikant te Hedel, tot opvolger van De Herder te Bleiswijk beroepen en dat door de kerkelijke autoriteit dit beroep goedgekeurd was. Men zou nu meenen, dat De Herder als predikant van Bleiswijk hiermede afgedaan had; daarom klinkt het zoo vreemd, als in de buitengewone classicale vergadering van 2 April 1673 medegedeeld werd, dat de heeren van de Wet gevraagd hadden, of er geen middel was, om De Herder weder met de Gereformeerde kerk en classis te verzoenen. Nog vreemder, dat De Herder op deze vraag berichtte niet te kunnen antwoorden, vóór hij eerst met zijne gemeente gesproken had. Hij zelf was niet voor vereeniging. Daarop zijn de onderhandelingen blijven steken.

Wat niet verminderde waren de klachten over de door De Herder te Rotterdam gehouden conventikels. Een ander maal hooren wij, dat hij kinderen doopte. Al die klachten bij de regeering werkten niet veel uit, zoodat in de buitengewone vergadering der classis van 20 April 1676 zelfs gedreigd werd, dat, zoo de vroedschap onwillig bleek om te helpen, men genoodzaakt zou zijn zich tot de Staten van Holland te wenden. Toch was de vroedschap niet geheel werkeloos gebleven, al gingen hare maatregelen tegen De Herder blijkbaar niet van harte. Op 24 Januari werd in den kerkeraad medegedeeld, dat De Herder tegen Mei een huis op de Nieuwe Haven gehuurd had, groot genoeg om er zijne vergaderingen te houden. Weder werd de vroedschap door gecommitteerden gewaarschuwd en nu trad de regeering wat krasser op. Althans in de kerkeraadsnotulen van 31 Januari 1674 heet het, dat de heeren van de Wet met De Herder gesproken hadden en „gehoort syn onwillicheyd om haer Achtb. te gehooramen” hem buiten Rotterdam en het land van Schieland verbannen hadden met de bedreiging, dat de eerste maal, dat hij in de stad kwam, hij voor zes weken in het tuchthuis gezet worden zou. Vertoonde hij zich dan nog weder in de stad, dan zou hij voor

drie jaar in het werkhuis gezet worden „om aldaer met syn handen syn cost te moeten winnen”. Dit keer bleef het niet bij woorden. Blijkbaar was het ook der vroedschap wat kras, dat De Herder, ofschoon uit Rotterdam verbannen, daar kalm bleef wonen en er niet aan dacht te vertrekken. De door mij uitgegeven *Acta der particuliere synoden van Zuid-Holland* verhalen daarvan in art. 38 van het jaar 1674: (V, 64) „Waerop is gevolght, dat De Herder niet synde vertrokken, de facto in de plaetse van syne detentie is gebracht, en ses weeken aldaer is gehouden gebleven. Waeruyt gedelibereerd synde, sich wel een tijd langh hadde stil gehouden, maar dat boven verwachtinghe weder in syn huys conventiculen hield en daer predikte”. Werkelijk heeft De Herder dus zes weken in het tuchthuis gezeten. Dat hij zich, op vrije voeten gesteld, voorloopig rustig hield, spreekt als van zelf. Maar lang heeft de straf niet nagewerkt, want weldra hoort men van den kerkeraad en de classis weer de gewone klachten over de conventikels van De Herder. Het is zeker wel een bewijs van de groote toegeeflijkheid van de vroedschap, dat men hem kalm zijn gang liet gaan. Toch werd het der regeering te bar en zoo weten de reeds aangehaalde *Acta* in art. 43 van het jaar 1676 mede te deelen, dat de heeren der regeering De Herder ontboden hadden en hem gevraagd of hij zich niet herinnerde, welke besluiten er vroeger te zijnen opzichte genomen waren. De Herder vroeg nu acht dagen uitstel, met belofte zich zoo stil te zullen houden, dat daarover geen klachten vielen (V. 157).

Later hooren wij echter niet meer over De Herder, tenzij dan een enkele mededeeling in de kerkeradsnotulen, bijvoorbeeld op 18 November 1676, dat De Herder nog steeds „op de Quaaker-naet” vergaderingen hield, of in de *acta* der classis bijvoorbeeld op 29 Juni 1677 „dat De Herder sig stil hout en sijn vergaderinge afneemt”. Wijst het laatste er op, dat de kring van De Herder langzamerhand verlopen is? In de *classicale acta* van 1679 wordt zijn naam nog eens genoemd, doch in de volgende hooren wij van hem absoluut niets meer.

Den 3den Mei 1685 koopt hij een huis in de Lombardstraat en 26 Januari 1699 maakt hij „onpasselijk van lichaam zijnde”, zijn testament voor notaris Otto van Voorst. Zijn vermogen zal in drie porties gaan, namelijk aan: 1. zijn broeder Cornelis, 2. de kinderen van zijn broeder Jacob en 3. de dochter van wijlen zijn zuster

Elisabeth, met name Maria van der Hoek, „jegenwoordich uytlandich”. De kinderen van broeder Cornelis krijgen al zijn boeken, „met den bijbel daaronder gerekent”.

Enkele dagen later sterft hij en op Maandag 2 Febr. wordt hij in de Groote kerk begraven.

Het volgend jaar, 5 Mei 1700, verkoopen Cornelis de Herder, schoolmeester en Abraham de Herder, binnenvader in het Diaconiehuys, als executeurs van het testament van Ds. Adrianus de Herder, het huis in de Lombardstraat voor f 5265 aan Geertruyd Canter, weduwe van Ds. Simon Simonides, in leven predikant te Buiksloot.

Zijn polemieek met Ds. F. Ridderus, o. a. diens „Dolende Herder” kan buiten beschouwing blijven, daar ze hier geen nieuw licht ontsteekt. Op zich zelf is de episode-De Herder van weinig belang, slechts als bijdrage tot den geest des tijds, toen men telkens ketterij en separatisme meende te bespeuren, is het gebeurde met den predikant van Bleiswijk niet van gewicht ontbloot.

Jammer maar, dat van de bronnen, welke ons inlichtingen zouden kunnen verstrekken, zoo veel ontbreekt. In het gemeentearchief van Rotterdam ontbreken de resoluties van burgemeesters van 1647-1681; de vroedschapsresoluties van 1671-76 zijn aanwezig en daarop bestaat een klapper, waarin het geval-De Herder, volgens mededeeling van den archivaris, Dr. E. Wiersum, alleen vermeld wordt bij de approbatie van het besluit der heeren van de Wet door de Vroedschap op 31 Januari 1674. Daarentegen is het Rotterdamsche archief in het bezit van een zeldzaam boekje, n.l. A. de Herder's *Historia apologetica ofte waarachtigh vertoogh van al 't geen in de kerke van Bleiswijk... voorgevallen is*. Mijn vriend Wiersum was zoo goed het mij geruimen tijd te leenen. De meeste hulp bij het samenstellen dezer schets heb ik echter ontvangen van Dr. J. R. Callenbach, predikant te Rotterdam, die mij in staat stelde de Acta der classis van Schieland en die van den kerkeraad te Rotterdam op mijn gemak te raadplegen. Hem zij daarvoor mijn oprechte dank gebracht.